

Research Paper

Students' lived experiences of virtual education of Graphics during the pandemic

Vahid Sheykhan¹, Parastoo Mohebi^{2*}, Hamidreza Shairi³

1. PhD student in The field of Art research, Faculty of Art and Architecture, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Assistant professor, Department of Art Research, Faculty of Art and Architecture, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Professor, French Language Department, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

<https://doi.org/10.22034/scart.2024.140058.1406>

Received: November 12, 2023

Accepted: November 14, 2024

Available Online: December 21, 2024

Keywords: Pandemic, virtual education, emotional exchange, technical challenge, decentralized communication

Abstract

With the onset of the pandemic and the virtualization of education in universities, art teachers and scholars experienced new problems, challenges, opportunities, and conditions. The main goal of this research is to conduct a phenomenological study of the lived experiences of graphic design students from virtual education in workshop courses. For this purpose, twenty students were selected through purposive sampling and in-depth individual interviews were conducted with them. The results of the research show that the new process of virtual education for art students has become a kind of life world that has affected their professional lives in four dimensions: practical and technical challenges, emotional and sentimental connections, social interaction, breaking away from the requirements of face-to-face interaction, and encountering the opportunities and novel achievements of the virtual world. Thus, the process of learning art for them has been accompanied by learning ways to overcome obstacles and technical problems in working with computers, creating virtual pages, establishing virtual interactions, and exchanging emotions in a remote manner that they had never experienced before. In this regard, while learning workshop lessons in a new way, students had to practice and acquire the art of establishing emotional-social connections in the virtual world on a daily basis. These practical exercises not only required them to break away from the conditions and requirements of face-to-face education, but also provided them with new opportunities and achievements that, in turn, transformed their understanding and perception of art and the methods of learning art.

Sheykhan, V., Mohebi, P., Shairi, H. (2024). Students' lived experiences of virtual education of Graphics during the pandemic. *Sociology of Culture and Art*, 6 (4), 81-94.

Corresponding author: Parastoo Mohebi

Address: Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: pr-mohebi@yahoo.com

Extended Abstract

1- Introduction

With the onset of the pandemic and the virtualization of education in universities, art teachers and scholars experienced new problems, challenges, opportunities, and conditions. The present study seeks to answer the question of how the process of virtual education in graphic art can be managed during the pandemic in a way that optimizes and enhances the capabilities of professors to some extent, which is on par with what has been achieved in face-to-face education? This is necessary because today, ease of access to information resources, the ability to communicate with other specialists, and improvement of the quality of services have been achieved through new technologies, and have created the field of virtual education. This field has been able to have a tremendous impact on the thought process, mental ability, learning methods, and creativity of various individuals, and has fostered critical thinking and the search for solutions to current issues in them. While examining these challenges and searching for appropriate solutions, the present study seeks to propose and analyze questions such as: How can the environment and process of virtual education in the field of graphics be optimized during the pandemic and enhance the capabilities of professors to match the level of in-person education? To what extent is there a correspondence between the quantitative and qualitative levels of the ability to transfer concepts by professors in in-person and virtual classes? And to what extent can they fill each other's places in terms of establishing emotional-moral relationships between professors and students? How effective can having sufficient facilities and equipment in learning graphics in e-learning be and lead to student progress? And how effective can geographical conditions and social location be?

2- Methods

The main purpose of this research is to conduct a phenomenological study of the lived experiences of graphic design students in virtual education in workshop courses. Phenomenology is a reflection on a phenomenon that has been previously experienced and the researcher makes the structure of the lived experience of individuals in relation to the subject under study clear and visible. The object of phenomenology is the bioworld and its goal is to understand the meaning of phenomena that are part

of lived experience and raises the question of what kind of lived experience is? The field of study of the research was graphic design students who were selected through purposive sampling. Data were collected through interviews. In-depth interviews are one of the powerful and common techniques in qualitative research with open questions and results that will be used especially when the number of participants is small. In this technique, the researcher will spend a significant amount of time talking freely with the participant. The type of open questions causes a discovery-oriented and exploratory approach to dominate the data collection process. The main purpose of using this technique is to access the perspectives, experiences, feelings and all the internal aspects of the interviewee, including tensions and conflicts, pleasures and pains. Data analysis will be carried out using the "thematic analysis" method, which focuses on identifying, analyzing and interpreting the meaning pattern of qualitative data. Also, to assess the validity of the data, the strategy of multi-lateralization is used, which means reaching a consensus on a specific finding by resorting to combining various methods, theories and data. Finally, in selecting the samples, the researchers will observe the condition of maximum diversity and difference so that the research will have greater richness in terms of content.

3- Findings

The results of the study show that the new process of virtual education has become a kind of bioworld for art students that has affected their professional lives in five dimensions: practical and technical challenges, emotional and sentimental connections, social interaction, breaking away from the requirements of face-to-face interaction, and encountering the opportunities and novel achievements of the virtual world. The phenomenology of students' lived experience in virtual art education during the Corona pandemic, due to the suddenness and widespread nature of educational changes, reveals a variety of manifestations of opportunities and challenges. These experiences are a set of conflicting emotions and serious challenges that lie alongside innovative opportunities. Although many students described this period as stressful and incomplete, parts of this experience have paved the way for them to develop digital skills and self-awareness in learning.

Sheykhan, V., Mohebi, P., Shairi, H. (2024). Students' lived experiences of virtual education of Graphics during the pandemic. *Sociology of Culture and Art*, 6 (4), 81-94.

Students' lived experiences of virtual education of Graphics during the pandemic

4- Discussion & Conclusion

Thus, the process of learning art for them has been accompanied by learning ways to overcome obstacles and technical problems in working with computers, creating virtual pages, establishing virtual interactions, and exchanging emotions in a remote manner that they had never experienced before. In this regard, students had to practice and acquire the art of establishing emotional-social connections in the virtual world on a daily basis while learning workshop lessons in a new way. These practical exercises not only required them to break away from the conditions and requirements of in-person education, but also provided them with new opportunities and achievements that, in turn, transformed their understanding and perception of art and the methods of learning art. In general, the field of art education has been affected by the Corona pandemic in various ways. Art teachers in virtual classes faced the challenge of teaching students artistic skills, methods, and concepts. Analysis of the interviews suggests that both professors and students are aware that the way art is

taught has a significant impact on the quality of life of individuals and their ability to understand and communicate in today's complex world. The lived experiences of students also suggest that managing new virtual education systems and ensuring the physical and emotional well-being of students and teachers are among the prerequisites for providing meaningful and effective education. The optimal use of social media, video conferencing, and other digital technologies helps both groups experience a different kind of learning and exposure to art.

5- Funding

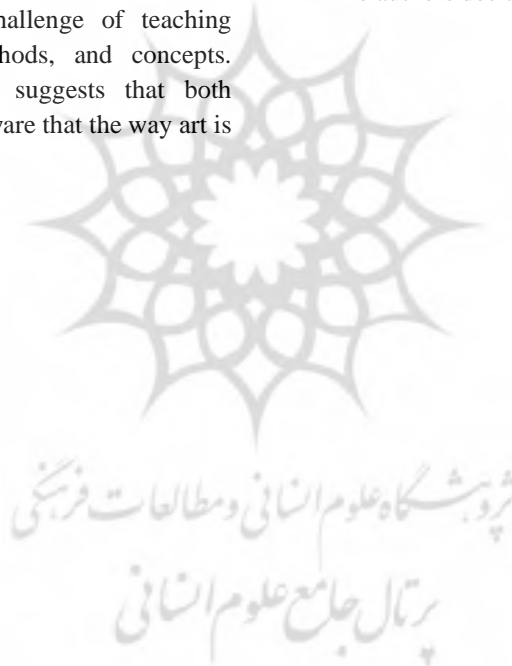
There is no funding support.

6- Authors' Contributions

The authors have equally contributed to the writing of the article.

7- Conflict of Interests

The authors declared no conflict of interests.

تجارب زیسته دانشجویان از آموزش مجازی هنر گرافیک در دوران پاندمی

وحید شیخیان^۱، پرستو محبی^{۲*}، حمید رضا شعیری^۳

۱. دانشجوی دکتری رشته پژوهشی هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران.

۳. استاد، گروه زبان فرانسه، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

<https://doi.org/10.22034/scart.2024.140058.1406>

چکیده

با شروع پاندمی و مجازی‌شدن آموزش در دانشگاه‌ها، مدرسین و دانش‌پژوهان هنر معضلات، چالش‌ها، فرصت‌ها و شرایط جدیدی را تجربه کردند. هدف اصلی این پژوهش مطالعه پدیدارشناختی تجارب زیسته دانشجویان رشته گرافیک از آموزش مجازی در دروس کارگاهی است. برای این مقصود، بیست نفر از دانشجویان به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده و با آنها مصاحبه عمیق فردی به عمل آمده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پروسه نوین آموزش مجازی برای دانشجویان هنر حکم نوعی زیست‌جهان را پیدا کرده است که حیات حرفه‌ای آنها را در چهار بعد تحت‌تأثیر قرار داده است: چالش‌های عملی و فنی، ارتباطات عاطفی و هیجانی، تعامل اجتماعی، گسست از الزام‌های مرادده حضوری، و مواجهه با فرصت‌ها و دستاوردهای بدیع جهان مجازی. بدین‌سان، فرایند یادگیری هنر برای آنها با یادگیری شیوه‌های غلبه بر موانع و مشکلات فنی در کار با رایانه، ایجاد صفحات مجازی، برقراری تعاملات مجازی و تبادل احساسات به شیوه از راه دور همراه گشته است که پیشتر هیچگاه آن را تجربه نکرده بودند. از این حیث، دانشجویان می‌بایست در حین یادگیری دروس کارگاهی به شیوه نوین، هنر برقراری ارتباطات عاطفی - اجتماعی در جهان مجازی را نیز به‌طور روزمره تمرین و کسب می‌کردند. این تمرین‌های عملی نه‌فقط مستلزم گسست آن‌ها از شرایط و الزامات آموزش حضوری بود، بلکه فرصت‌ها و دستاوردهای نوینی در اختیار آنان گذاشته است که به‌نوبه خود درک و دریافت آنها از هنر و از شیوه‌های یادگیری هنر را دگرگون کرده است.

تاریخ دریافت: ۲۱ آبان ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۲۴ آبان ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: ۱ دی ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی: پاندمی، آموزش مجازی،

تبادل عاطفی، چالش فنی، مرادده نامتمرکز

استاد: شیخیان، وحید؛ محبی، پرستو؛ شعیری، حمیدرضا (۱۴۰۳). تجارب زیسته دانشجویان از آموزش مجازی هنر گرافیک در دوران پاندمی. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۶ (۴)، ۸۱-۹۴.

* نویسنده مسئول: پرستو محبی

نشانی: واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران

پست الکترونیکی: pr-mohebi@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

فضای سایبر به عنوان مجموعه تعامل‌های انسان‌ها از طریق رایانه و فن‌آوری‌های نوین توسط ویلیام گیبسون^۱ در سال ۱۹۸۴ به کار برده شد که آن را بازنمایی «نورومونسر^۲» تخیلی می‌داند. مفهومی که مدنظر گیبسون بود، شاید به نوعی به هوش مصنوعی و رباتیک نزدیک‌تر است تا آنچه اکنون به این نام شناخته می‌شود. این مفهوم نه‌چندان روشن، به تدریج دست‌مایه گفتمانی فلسفی شد و چندی نپایید که حوزه سایبر نه به عنوان محدوده آزمایشگاهی یا علمی، که خود به‌مثابه جهانی مستقل مورد بررسی قرار گرفت. به بیان دیگر، سایبر در معنایی نوین ناظر به جهان تعامل انسان با فناوری‌های رایانه‌ای شد (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۷). بدین ترتیب، مفهوم فضای سایبری معطوف به فضای ساختگی و خیالی واقعیت مجازی و اینترنت است که انسان از طریق آن به فضای واقعیت مجازی وارد می‌شود. اینک فضای سایبر را با موضوعات علمی-تخیلی مقایسه می‌کنند، همان ناکجاآبادی که در آن می‌توان هویت‌های چندگانه داشت. در واقع فضای سایبر با ویژگی‌هایی چون میزان و چگونگی دسترسی، راهبری، فعالیت اطلاع‌یابی، بالندگی و اعتماد شناخته می‌شود (خانیک و بابایی، ۱۳۹۰). این ویژگی‌های منحصربه‌فرد باعث افزایش ضریب نفوذ اینترنت بر شهروندان شده است. پدیدار شدن مفاهیمی چون جهانی شدن، اجتماع مجازی^۳، جامعه اطلاعاتی^۴ و جامعه شبکه‌ای^۵ بر این واقعیت دلالت دارد که تکنولوژی‌های ارتباطی صورت‌بندی تازه‌ای از حیات اجتماعی را پدید آورده‌اند. این گونه است که فضای سایبری عرصه‌ی ظهور و نقش‌آفرینی رسانه اجتماعی است. کنشگران در فضای رؤیایی سایبری قواعد و قوانین حاکم بر فضای فیزیکی و واقعی را پشت سر گذارده و با سازوکارهای متفاوتی سطح و محدوده‌ی روابط و تعامل‌های خویش را پایه‌گذاری می‌کنند (دالگرن^۶، ۱۳۸۰: ۸۹).

ایران جامعه‌ای چندفرهنگی است و همین تنوع فرهنگ‌ها امر آموزش مجازی را دشوارتر و پیچیده‌تر می‌کند. لذا شناخت چالش‌ها و ارایه راهکارها امری ضروری می‌نماید. پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این پرسش است که چگونه می‌توان روند آموزش مجازی هنر گرافیک را در دوران پاندمی به‌گونه‌ای مدیریت کرد که در نتیجه آن بهینه‌سازی و ارتقای توانمندی اساتید تا حدودی با آنچه که در آموزش حضوری کسب شده است، هم‌سطح و هم‌سان گردد؟ ضرورت این امر از آن رو است که امروزه سهولت در دسترسی به منابع اطلاعاتی امکان ارتباط با متخصصان دیگر و بهبود کیفیت خدمات به‌واسطه فناوری‌های نوین حاصل گشته است و حوزه آموزش مجازی را پدید آورده است. «این حوزه توانسته است تأثیر شگرفی بر روند فکری، توانایی ذهنی، روش‌های یادگیری و خلاقیت افراد گوناگون داشته باشد و تفکر انتقادی و جستجوی راه‌حل‌های مسایل روز را در آنها پرورش دهد» (اسدی و خفری، ۱۴۰۰). در همین رابطه است که مقولات جدیدی مثل فرهنگ مجازی مطرح شده‌اند و بحث از مسایلی چون بازنمایی واقعیت مجازی و برساخت هویت مجازی به میان آمده است (شاه قاسمی، ۱۳۸۵). در چنین فضایی، آموزش مجازی به افراد فرصت یادگیری از نوع متفاوتی می‌دهد. آموزش مجازی به فراگیران توانایی یادگیری در جهانی را فراهم می‌سازد که پیشتر هیچگاه تجربه نشده است (جاکسی^۷ و همکاران، ۲۰۲۱). آموزش الکترونیکی مهیاگر دسترسی مساوی، رایگان و قابل جستجو به برنامه درسی آموزشی و ایجاد یک محیط آموزشی پویا برای همه طبقات اجتماعی در همه جاست. این همانا نوعی بهینه‌سازی روش‌های تدریس به منظور شروع یادگیری عمیق‌تر و جدی‌تر است (بسیمالا و مانورانگ^۸، ۲۰۲۱).

این نوع آموزش درعین حال بدون چالش نیست. برخی محققان نشان داده‌اند سرعت پایین اینترنت، ضعف در منابع سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نارضایتی از کیفیت خدمات، هزینه بالا و سرمایه‌گذاری نامناسب، کمبود نیروی انسانی متخصص و کوتاه بودن دوره‌های آموزشی، عدم آشنایی با آموزش الکترونیکی، حمایت کم مسئولان و عدم تمایل دانشجویان به انجام کارهای تیمی، عدم رعایت حقوق معنوی، نبود قانون کپی‌رایت و نبود امنیت، عدم تمایل به یادگیری همیشگی و نگرش سستی در زمره عمده‌ترین چالش‌های این عرصه می‌باشند (فخرراد، ۲۰۰۵). آموزش مجازی، در آن واحد، از پیام‌های یکنواخت برای برقراری ارتباط با

1 - William Gibson

2 - Neuromancer

3 - virtual community

4 - information society

5 - network society

6 - Dahlgren

7 - Jacksi

8 - Bismala & Manurung

مخاطب استفاده می‌کند و از متغیرهای زمان و مکان مستقل است. محتویات در آموزش مجازی به سرعت به‌روزرسانی شده و به سادگی انجام می‌شود و تغییرات در محتویات و موضوعات به‌سرعت بر روی سیستم‌های مربوطه قرار می‌گیرد و فراگیران بلافاصله از نتایج آن بهره‌مند می‌شوند (شاه‌بیگی و نظری، ۱۳۹۰: ۴۹). به همین دلیل است که کاربرد شیوه‌های نوین آموزشی بقدری مهم است که برخی از صاحب‌نظران علوم تربیتی تسلط به‌روش مذکور را با اهمیت‌تر از دانش علمی و اطلاعات یک مدرس دانسته‌اند (تیلی جی^۱، ۲۰۰۳). پژوهش حاضر ضمن واکاوی این چالش‌ها و جستجوی راهکارهای مناسب درصدد طرح و تحلیل پرسش‌هایی از این قبیل است: چگونه می‌توان محیط و روند آموزش مجازی رشته گرافیک را در دوران پاندمی بهینه‌سازی کرد و توانمندی اساتید را ارتقاء داد تا با سطح آموزش حضوری همسان گردد؟ چه میزان ما بین سطح کمی و کیفی قدرت انتقال مفاهیم توسط اساتید در کلاس‌های حضوری و مجازی هم‌خوانی وجود دارد؟ و تا چه‌مقداری می‌توانند از نظر برقراری روابط عاطفی-اخلاقی بین استاد و دانشجو، جایگاه یکدیگر را پر کنند؟ داشتن امکانات و تجهیزات کافی در یادگیری گرافیک در آموزش الکترونیکی چقدر می‌تواند تأثیرگذار بوده و موجب پیشرفت دانشجویان شود؟ و شرایط جغرافیایی و موقعیت اجتماعی چقدر می‌تواند اثرگذار باشد؟

۲- پیشینه پژوهش

۲-۱: پیشینه تجربی

تحقیقات بسیاری در زمینه استفاده از فضای مجازی و تأثیر آن بر ابعاد مختلف آموزش صورت گرفته است. ورود فناوری و وسایل ارتباط جمعی در آموزش، شیوه‌های سنتی و تعاملات آموزشی را تحت‌تأثیر قرار داده و سبب شده تا تغییراتی در این حوزه به وقوع بپیوندد. ضرورت کاوش در این حوزه از آن روست که نهاد آموزش و پرورش اصلی‌ترین نهاد یا واحد یادگیری بوده و غایت آن رشد و تعالی فرد است (باقرزاده، ۱۳۹۹). لذا در سیاست‌گذاری آموزش و پرورش باید چگونگی کاربرد فضای مجازی و بررسی اثرات آن بر فراگیران لحاظ شود. چنین است که نظام آموزشی به تناسب نوع استفاده‌ای که کاربران از فضای مجازی دارند، دست‌خوش تغییر می‌شود. استفاده از فضای مجازی جهت تبادل اطلاعات و ارائه خدمات به بازماندگان از تحصیل و اقدام در جهت رفع تبعیض و تقویت هم‌سازی فرهنگی می‌تواند نظام تعلیم و تربیت را تقویت کند (رستمی، ۱۳۹۷). شیوع پاندمی کرونا تأثیر عمیق و گسترده‌ای بر روی دانشجویان داشته است؛ محدودیت زمان برای ترم تحصیلی ایجاد کرده و حجم و محتوای زمان‌بندی‌شده دروس را تغییر داده است. همچنین کم‌رنگ‌شدن فضای عاطفی و احساسی در فضای مجازی از موارد چالش‌برانگیز است (هدایتی، ۱۳۹۹). هدف آموزش مجازی تبدیل آموزش سنتی به مجازی نیست، بلکه آموزش‌های تخصصی با شیوه‌های مدرن است. شعار آموزش مجازی، آموزش برای همه‌کس و همه‌ی سنین است (کیا، ۱۳۸۸: ۸۸). فضای مجازی فضای دومی از زندگی واقعی است. فرهنگ جهان مجازی نیز متشکل از عرف، سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی و غیره است، اما عمدتاً از سوی شبکه‌های اجتماعی تحمیل می‌شود (کریمیان و رحمت‌زهی، ۱۳۹۷: ۵). تدریس در هر محیطی مستلزم چیزی بیش از فراهم نمودن محتوای درسی دانش‌آموزان و دانشجویان است. تدریس مستلزم هدایت و راهنمایی دانشجو برای تحلیل، ترکیب و اعمال قضاوت ارزشی است. دستیابی به این مهارت‌ها نیازمند مقادیر بالایی از تعامل و کنش متقابل میان استاد و دانشجو است. آنچه که ممکن است برای بسیاری تازگی داشته باشد این است که بیش از روابط درون کلاسی، روابط برون کلاسی در یادگیری او تأثیر واقعی و سازنده دارد (زمانی و مدنی، ۱۳۹۰).

ویلسون^۲ و همکاران معتقدند که روابط و مناسبات دانشجویان و اساتید در خارج از محیط کلاس درس می‌تواند بخشی از تدریس باشد که آثار فراوانی برای دانشجویان دارد. اما آنچه درباره آموزش‌های الکترونیکی ناخوشایند است، کاهش ارتباط‌های چهره‌به‌چهره افراد است. تحقیقات بسیاری نشان داده که عواطف و هیجان‌هایی وجود دارد که از طریق حالت صورت انتقال داده می‌شوند. ترس، تعجب، خشم، شادی، تنفر و غم از مهمترین این عواطف است. این امر به‌منزله یک چالش هنگام استفاده از ابزارهای ارتباط الکترونیکی وجود دارد. برای مثال، به هنگام استفاده از ابزارهای مبتنی بر متن^۳ در نظام‌های یادگیری به شاخص‌های مهمی نظیر تأکید، هیجان، تغییر عواطف و آهنگ جمله توجه نمی‌شود. از این‌رو، استفاده مناسب از ارتباط‌های

1 - Thiele JE

2 - Wilson

3 - text – based tools

الکترونیکی همزمان و غیرهمزمان در آموزش‌های الکترونیکی می‌تواند بسیاری از نگرانی‌های مذکور را برطرف کند و کیفیت آموزش و یادگیری را افزایش دهد. فناوری‌های ارتباطی غیرهمزمان شامل نامه الکترونیکی، تابلوهای اعلانات، صندوق صوتی، دورنویس و خدمات پستی هستند؛ و فناوری‌های ارتباطی همزمان نیز تالارهای گفتگو، سمینارهای آنلاین زنده، کنفرانس‌های تلفنی و پیام‌های فوری را در بر می‌گیرند.

۲-۲: ملاحظات نظری

- دستیابی به فضای مجازی

فضای مجازی به‌طور خاص فرصت‌هایی را در بر می‌گیرد که اگر در اختیار مردم قرار گیرد، شرایطی پدید می‌آید که شأن انسانی را ارتقاء خواهد داد. این فضا ساختاری شبکه‌ای و جهانی و میان‌فرهنگی دارد. با نگاهی دقیق‌تر، به نظر می‌رسد که شبکه‌ای بودن بر دو ویژگی دیگر مسلط باشد. به این معنا که فضای میان‌فرهنگی در اصل ساختاری شبکه‌ای دارد. فهم حاکم بر این فضا به تنظیم روابط در فضاهای جهانی کمک می‌کند (خوارزمی، ۱۳۹۰: ۲۳).

- فرهنگ‌سازی آموزش مجازی

فرهنگ‌سازی یکی از مهمترین عوامل مؤثر بر توسعه آموزش فرهنگ مجازی و ارائه اطلاعات درمورد دستاوردها و چالش‌های این مقوله است. آموزش الکترونیکی خیلی قدیمی نیست و دستاوردهای آن هنوز ملموس نیست. بنابراین بسیاری از مربیان با شک و تردید به آن نگاه می‌کنند. از سوی دیگر، یادگیری الکترونیکی نباید آنقدر ایده‌آل تلقی شود که می‌تواند همه مشکلات آموزشی را حل کند. زیرا این روش با همه امکانات خوبی که برای انتقال دانش دارد، از نظر تربیت و انتقال رودرو بین تعلیم‌دهنده و فراگیر، در مقایسه با کلاس‌های حضوری بسیار ناتوان است. بنابراین برای جلب توجه مدیران و برنامه‌ریزان آموزش و ایجاد زمینه‌های معتبر در بین مردم، لازم است اطلاعاتی در زمینه آموزش الکترونیکی بصورت منظم و با برنامه‌ریزی بالا منتشر شود. این اطلاعات می‌تواند ارزش‌های الکترونیکی را برای مخاطب روشن سازد و بنابراین زمینه‌های فرهنگی برای نزدیک شدن به آن را فراهم می‌کند (عزیزی فر، ۱۳۹۴).

- نگرش مخاطبان به آموزش مجازی

اگرچه در حال حاضر افراد زیادی در سراسر دنیا از کلاس‌های مجازی استفاده می‌نمایند اما اطلاعات کمی در مورد نگرش آنها نسبت به این روش آموزش در دسترس است. از طرف دیگر موفقیت یک برنامه آموزش مجازی بدون در نظر گرفتن دیدگاه افراد نسبت به آن امکان‌پذیر نمی‌باشد و پذیرش و یا عدم‌پذیرش نقش رایانه اثرات عمیقی بر آموزش و یادگیری آنها دارد. با این حال مطالعات موجود نتایج متفاوتی از نگرش نسبت به آموزش مجازی را نشان می‌دهد. وورلا و ناممنما^۱ معتقدند افراد بر اساس ویژگی‌های شخصی خود محیط و موقعیت یادگیری را متفاوت تفسیر می‌کنند برخی پژوهش‌ها تأکید دارند که به علت ارائه این نوع آموزش در فضای مجازی ممکن است دانشجویان در ارتباط با مهارت‌های این شیوه آموزشی دچار چالش شوند و دیدگاه منفی به این نوع آموزش داشت باشند. این دلیل مهمی جهت ضرورت شناخت نگرش‌های افراد در جوامع مختلف آموزشی در مورد آموزش مجازی است (پاک‌سرشت و همکاران، ۱۳۹۵).

- مزایای آموزش مجازی

آموزش الکترونیکی تجربه منحصر به فرد استفاده همزمان از سه شیوه آموزش یعنی دیداری، شنیداری و سنتی را فراهم می‌کند. ویژگی دیگر این شیوه آموزشی کارایی بیشتر آموزش و مخاطب‌بینی است که نه در یک منطقه یا کشور خاص، بلکه در سرتاسر جهان پراکنده‌اند. به‌علاوه با تبدیل آموزش از طریق وب به استاندارد آموزش، هزینه‌های انتشار و توزیع برنامه‌های آموزشی کاهش یافته است. آموزش الکترونیکی همچنین امکان آموزش خصوصی را فراهم می‌کند، چیزی که در رسانه‌های چاپی امکان‌پذیر نیست و به صورت حضوری نیز هزینه بسیار زیادی در بر دارد. ویژگی دیگر آموزش الکترونیکی در این است که این امکان را برای دانشجو فراهم می‌کند تا متناسب با توان یادگیری سرعت پیشرفت توان درسی را تعیین کند. در این شیوه آموزش دانشجویانی که از سطح اطلاعاتی بالاتری برخوردارند، می‌توانند مطالب ساده‌تر را به‌سرعت بگذرانند درحالی‌که دانشجویان ضعیف‌تر می‌توانند وقت بیشتری را صرف یادگیری همان مطالب کنند (شاه‌بیگی و نظری، ۱۳۹۰). هلمبرگ مزایای ارتباط‌های برخط را

¹ - Vuorela & Nummenenma

اینگونه بررسی کرده است: ۱- انگیزه بیشتری ایجاد نموده و لذا بهتر می‌توان بر انرژی گروه تمرکز کرد. ۲- تعامل در زمان واقعی در ایجاد احساس شخصیت اجتماعی و انسجام گروهی کمک می‌کند. ۳- نظام‌های همزمان امکان دریافت بازخورد سریع در زمینه عقاید را فراهم کرده و در رسیدن به توافق جمعی و تصمیم‌گیری آثار مثبتی بر جای می‌گذارند. (لامی و کریم‌نژاد، ۱۴۰۰). او همچنین در خصوص مزایا و قوت‌های ارتباط غیرهمزمان را اینگونه برشمرده است: ۱- انعطاف‌پذیر است، به‌گونه‌ای که دانشجویان می‌توانند در هر زمانی به مواد درسی دوره تحصیلی دسترسی داشته‌باشند. ۲- به دانشجو زمان لازم برای تأمل، تفکر و یادآوری داده می‌شود. ۳- با یک رویکرد یادگیری مشخص که به موجب آن دانشجویان می‌توانند زمینه‌های مورد بحث را با محیط مرتبط کنند، هماهنگ و سازگار می‌شود. ۴- فناوری‌های همزمان اثربخش هستند.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش پدیدارشناسی انجام شده است. پدیدارشناسی، تأمل در پدیده‌ای است که سابقاً تجربه شده و محقق ساختار تجربه زیسته افراد را در رابطه با موضوع مورد مطالعه، آشکار و مرئی می‌سازد. بنابراین یک روش کاملاً جسورانه و جدید است و به عنوان برجسی برای خانواده رویکردها در نظر گرفته می‌شود، همچنین به عنوان یکی از مهم‌ترین مکاتب فلسفی و راهبرد پژوهشی در قرن بیستم به شمار می‌رود (اسمیت^۱، ۲۰۰۹). پدیدارشناسی را می‌توان هم یک جنبش فلسفی و هم یک روش تحقیق دانست که هدف اولیه آن مطالعه و توصیف مستقیم پدیدار، ذات یا جوهره پدیده‌هاست البته آن طور که آگاهانه و بدون آلودگی به پیش مفاهیم تجربه می‌شوند. یکی از فرض‌های پدیدارشناسی این است که یک ذات یا ذات‌هایی وجود دارد که معانی هسته‌ای متقابلاً فهم شده از تجربه‌ای مشترک هستند؛ این ذات‌ها واحدهای بنیادی فهم مشترک از چیزی هستند که برای گردآوری چنین داده‌هایی لازم است به مصاحبه عمیق با افرادی پرداخته شود که به‌طور مستقیم پدیده مورد نظر را تجربه کرده‌اند یعنی دارای «تجربه زیسته^۲» باشند که در تقابل با تجربه دست دوم است (محمدپور، ۱۳۹۱). در روش پدیدارشناسی فهم و شناخت پدیده به صورت مستقیم از حساسیت شخصی پژوهشگر و آگاهی او به دست می‌آید نه از سازه‌های دست دوم رایج اثبات‌گرایان که به نظریه و مفاهیم از قبل تعیین شده، فرضیات، روش‌های متدولوژیک مشخص، اندازه‌ها و محاسبات آماری و مانند آن متکی است (پورمند و همکاران ۱۳۹۲: ۱۸). ابژه پدیدارشناسی، زیست‌جهان است و هدف آن درک معنای پدیده‌هاست که در تجربه زیسته جای دارد و این پرسش را مطرح می‌سازد که تجربه زیسته چه نوع تجربه‌ای است؟ به‌طور کلی، تحقیق کیفی شامل جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌های غیرعددی (متن، ویدئو یا صدا) برای درک مفاهیم، نظرات یا تجربیات زیسته کنشگران است. به بیان دیگر، کاوش در معانی مختلفی است که مردم به تجارب خود منتسب می‌کنند. این نوع از پژوهش غالباً برای کندوکاو در خصوص پدیدارها و وضعیت‌هایی استفاده می‌شود که در آن «محقق از اطلاعات و بصیرت‌های مأخوذ از ادبیات نظری موجود به‌منزله‌ی دانش زمینه‌ای استفاده می‌کند تا در بستر این ادبیات به مشاهدات و گزاره‌های تحقیق نگاهی ویژه داشته باشد» (فلیک، ۱۳۸۷: ۶۵). در کاربست هر نوع روش‌شناسی برای کاوش در خصوص وضعیت‌ها و پدیدارهای اجتماعی باید این بپذیریم که روش‌شناسی به معنای شیوه اندیشیدن درباره واقعیت‌های اجتماعی و پژوهش در مورد آنها؛ درحالی که خود مقوله روش به مجموعه‌ای از ترکیبات عملی یا رویه‌ها و تکنیک‌ها برای گردآوری و تحلیل داده‌ها گفته می‌شود (استراوس و کرین، ۱۳۹۵). میدان مطالعه تحقیق دانشجویان رشته گرافیک بوده‌اند که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. داده‌ها از طریق مصاحبه گردآوری شده‌اند. مصاحبه عمیق یکی از تکنیک‌های قوی و رایج در تحقیق کیفی با سوالات و نتایج باز است که به‌تازگی زمانی که تعداد مشارکت‌کنندگان کم باشند استفاده خواهد شد. در این تکنیک، محقق زمان قابل توجهی را صرف گفتگوی آزادانه با شرکت‌کننده خواهد کرد. جنس سوالات باز سبب می‌شود که رویکردی کشف‌محورانه و اکتشافی بر روند گردآوری داده‌ها حاکم شود. عمده‌ترین هدف کاربرد این تکنیک دستیابی به دیدگاه‌ها، تجارب، احساسات و تمام سویه‌های درونی مصاحبه‌شونده اعم از تنش‌ها و تعارض‌ها و لذت‌ها و رنج‌ها است.

1- Smith

2- lived experiences

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش «تحلیل مضمونی»^۱ انجام خواهد گرفت. تحلیل مضمونی شیوه‌ای در روش پژوهش کیفی است که بر شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوی معانی داده‌های کیفی تمرکز دارد. مضمون یا تم عنصر کلیدی در این روش است. مضمون‌ها پر ارزش‌ترین واحدهایی هستند که در تجزیه و تحلیل محتوا باید مدنظر قرار گیرند و منظور از مضامین معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا پاراگراف مستفاد می‌شود. تحلیل مضمونی مشتمل بر سه مرحله اصلی و شش گام است. در مرحله اول که همان «تجزیه و توصیف متن» است سه گام برداشته می‌شود: نخست، آشنایی اولیه با داده‌های گردآوری شده حاصل می‌آید؛ سپس کدگذاری اولیه انجام می‌گیرد و در گام سوم به جستجو و شناخت مضامین پرداخته خواهد شد. مرحله دوم به «تفسیر و تشریح متن» اختصاص دارد که در آن، طی دو گام، ابتدا «شبکه مضامین» ترسیم و سپس تحلیل می‌شود. و دست‌آخر در مرحله سوم که در اصطلاح به آن «ترکیب و ادغام متن» می‌گویند گزارش نهایی تدوین شده است. برای ارزیابی اعتبار داده‌ها از راهبرد چندضلعی‌سازی^۲ استفاده می‌شود که به معنای اتفاق نظر درخصوص یک یافته خاص با توسل به ترکیب-بندی انواع روش‌ها، نظریه‌ها و داده‌ها است (محمدپور، ۱۳۸۹). همچنین، در انتخاب نمونه‌ها رعایت شرط حداکثر تنوع و تفاوت مدنظر محققان خواهد بود تا پژوهش از غنای بیشتری به لحاظ محتوایی برخوردار شود.

۴- تحلیل یافته‌ها

پدیدارشناسی تجارب زیسته دانشجویان در زمینه آموزش مجازی هنر در دوران پاندمی کرونا، به دلیل ناگهانی و گسترده بودن تغییرات آموزشی، جلوه‌های متنوعی از فرصت‌ها و چالش‌ها را نمایان می‌کند. در پژوهش حاضر محورهای اصلی شامل تأثیرات روانی، عملی و اجتماعی این تجربه بررسی می‌شوند. تجارب زیسته این دانشجویان مجموعه‌ای از احساسات متضاد و چالش‌های جدی است که در کنار فرصت‌های نوآورانه قرار دارد. اگرچه بسیاری از دانشجویان این دوره را پراسترس و ناکامل توصیف کردند، اما بخش‌هایی از این تجربه، برای آنها، زمینه‌ساز توسعه مهارت‌های دیجیتال و خودآگاهی در یادگیری شده است. به‌طور کلی، حوزه آموزش هنر به شیوه‌های مختلفی تحت‌تأثیر پاندمی کرونا قرار گرفت. اساتید هنر در کلاس‌های مجازی با چالش آموزش مهارت‌ها، روش‌ها و مفاهیم هنری به دانشجویان مواجه شدند. تحلیل مصاحبه‌ها گویای آن است که هم اساتید و هم دانشجویان واقفاند که نحوه آموزش هنر تأثیر بسیاری بر کیفیت زندگی افراد و توانایی آن‌ها در درک و برقراری ارتباط در دنیای پیچیده فعلی دارد. تجارب زیسته دانشجویان همچنین حکایت از آن دارد که مدیریت سیستم‌های جدید آموزش مجازی و تضمین سلامت جسمی و عاطفی دانشجویان و مدرسین از جمله پیش‌شرط‌های لازم ارائه آموزش معنادار و مؤثر است. استفاده بهینه از رسانه‌های اجتماعی، کنفرانس‌های ویدئویی و دیگر فناوری‌های دیجیتال به هر دو طیف کمک می‌کند تا نوع دیگری از یادگیری و مواجهه با هنر را تجربه کنند.

آموزش مجازی هنر گرافیک واجد ظرایف و پیچیدگی‌های خاص خود است. گرافیک در لغت به معنای نمایشی از محتوای بصری روی یک سطح است. این سطح می‌تواند هر چیزی مانند دیوار، کاغذ، صفحه نمایش کامپیوتر یا حتی سنگ و دیواره غارها باشد (محمدزاده، ۱۴۰۲). در این معنا گرافیک‌ها دو نوع کلی دارند: گرافیک‌های ایجادشده روی سطوح قابل لمس و گرافیک‌های دیجیتالی. در سطح آموزش، هر یک از این‌ها نیازمند سطوح قابل توجهی از مهارت، مدیریت و تسلط بر تکنیک‌های یادگیری است. تحلیل پدیدارشناختی حضور و مشارکت دانشجویان در کلاس‌های مجازی حاکی از آن است که تجارب زیسته آنها را می‌توان در قالب چهار مضمون فراگیر دسته‌بندی کرد. به‌بیان دیگر، اگر مشارکت آنها در آموزش مجازی را به‌مثابه نوعی زیست-جهان تصور کنیم، می‌توان گفت که این زیست‌جهان چهار بُعد اصلی دارد. نخستین بُعد به معضلات و چالش‌های عملی مربوط می‌شود که دانشجویان در این بستر تجربه می‌کنند.

۴-۱: چالش‌های عملی و فنی

یکی از مهم‌ترین یافته‌ها مربوط به چالش‌های عملی آموزش مجازی هنر بود. بسیاری از دانشجویان به مشکلات زیر اشاره داشتند. (۱) عدم دسترسی به امکانات، یعنی عدم دسترسی به تجهیزات و ابزارهای مورد نیاز مانند کارگاه‌ها، استودیوها، یا مواد

¹ - thematic analysis

² - triangulation

هنری؛ ۲) مشکلات فنی، بدین معنا که کیفیت پایین اینترنت و ناتوانی در استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی هنری در خانه، فرایند یادگیری را دشوارتر می‌کند؛ و ۳) کیفیت تدریس، بدین معنا که برخی اساتید به دلیل عدم آشنایی با ابزارهای دیجیتال قادر به ارائه دروس هنری به صورت مؤثر نبودند. این عوامل روی هم رفته باعث شده‌اند که بسیاری از دانشجویان احساس کنند آموزش آن‌ها ناقص یا ناکافی بوده است.

«مشکلات فنی همیشه وجود داشت. واقعاً در کشور ما نه امکانات به اندازه کافی هست و نه افراد توانایی استفاده از این امکانات فنی را دارند. همه این‌ها سبب شده تا آموزش مجازی همیشه با مشکل مواجه باشد» (کد، ۱۲).

علاوه بر این چالش‌ها، معضل دیگری وجود داشت که جنس آن متفاوت است و آن به عدم تسلط کاربران بر کم و کیف استفاده از رایانه، اینترنت و فضای وب برمی‌گردد. این معضل تأثیر بسیاری بر کیفیت فرایند یاددهی و یادگیری دارد و معمولاً به پیامدهایی چون نداشتن وحدت روبه در بین استادان و دانشجویان منجر می‌شود. اگر این ایده هلمبرگ را بپذیریم که «یکی از اصول اساسی آموزش الکترونیکی سهولت برقراری ارتباط ایمن و دایمی میان یاددهندگان و فراگیران است» (هلمبرگ، ۱۹۹۵: ۱۶) آنگاه باید اذعان کنیم که هر گونه نقص در استفاده فنی از جهان مجازی مانع اصلی شکل‌گیری این ارتباط سالم است. دلیلش هم این است که پشتوانه اصلی این ارتباط نه فقط مواد و محتویات آموزشی بلکه امکان‌پذیری تحقق آن به میانجی فناوری‌های ارتباطی است. فقط بدین طریق است که فضایی مبتنی بر صداقت در بحث‌ها و گفتگوها شکل می‌گیرد و انگیزش لازم برای مطالعه و تحقیق صمیمانه در راستای نیل به اهداف دوره ایجاد می‌شود. این دقیقاً چیزی که مصاحبه‌شوندگان به آن اذعان می‌کردند:

«کسانی که مهارت بیشتری داشتند و بلد بودند چگونه از اپلیکیشن‌ها و شبکه‌های اجتماعی استفاده کنند هم علاقه بیشتری به آموزش مجازی داشتند و هم آسانتر مطالب را فرا می‌گرفتند. من خودم چون قبلاً کار کرده بودم مشکلی نداشتم، ولی خیلی از دوستان واقعاً مشکل داشتند» (کد، ۱۴).

مسئله‌ای دیگر که مصاحبه‌شوندگان بسیار بر آن تأکید دارند به عدم حضور فیزیکی کاربران در فضایی انضمامی مربوط می‌شود. در فضای مجازی که کاربران غالباً با واژه‌ها، اصوات و نشانه‌ها سروکار دارند و هیچ نشانه‌ای از ارتباط چهره‌به‌چهره و بدن‌مند در میان نیست، برقراری ارتباط‌های صمیمی و یافتن انگیزه‌های تعاملی کار سختی است. در این فضا استفاده صحیح و اثربخش از رسانه‌ها نیز دشوار می‌شود. به تعبیر یکی از نظریه‌پردازان، «محیط آموزش مجازی می‌تواند به فاصله‌گیری یادگیرنده از محل تحصیل بیانجامد و مانعی برای کسب شناخت و تعامل می‌شود. اینترنت باعث عدم مشارکت واقعی دانشجو در کلاس می‌شود و این عدم درگیری و احساس بی‌مسئولیتی در قابل دیگری می‌تواند بر روند آموزش صحیح تأثیر بگذارد» (دنیفس^۲، ۲۰۰؛ به نقل از صدقی بوکانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۸). درست در همین ارتباط، آنچه می‌توان از محتویات مصاحبه‌ها استنتاج کرد، وجود چالش‌ها و معضلاتی است که در صورتی که بخواهیم به صورتی مدون آنها را دسته‌بندی کنیم به شکل زیر درخواهند آمد: ۱- ناتوانی در دریافت یکسان مطالب از جانب دانشجویان؛ ۲- اطلاعات غیرهمسان رایانه‌ای دانشجویان؛ ۳- سرعت ناهمسان اینترنت برای کاربران در نواحی مختلف کشور؛ ۴- عدم برنامه‌ریزی صحیح در مدیریت صحیح زمان؛ ۵- مشکلات بدنی نظیر بی‌تحکری، اذیت‌شدن چشم و غیره در آموزش مجازی.

۴-۲- ارتباطات عاطفی و هیجانی

از مصاحبه‌های عمیق با دانشجویان این نکته به آسانی قابل استنتاج است که آموزش مجازی هنر در ابتدا با احساساتی چون سردرگمی، استرس، و عدم اطمینان همراه بوده است؛ به‌ویژه در آن دسته از دروس هنری که معمولاً نیازمند تعاملات حضوری، کارگاه‌های عملی و نقد و بررسی‌های مستقیم است، احساس انزوای اجتماعی و کاهش انگیزه یادگیری بارزتر بود. با این حال، برخی از دانشجویان به تجربه‌های مثبت نیز اشاره کردند. برای مثال، فرصت بیشتر برای تمرکز شخصی بر پروژه‌ها و مدیریت زمان به‌عنوان مزیت‌های این نوع آموزش ذکر شد. این امر به‌ویژه برای دانشجویانی که به استقلال در فرایند یادگیری علاقه‌مند بودند، مفید بود. اما این تجارب زیسته راهگشا عمدتاً متعلق به دانشجویانی است که در ابعاد فنی ارتباط‌گیری با آموزش مجازی تقریباً مشکلی نداشتند. به بیان دیگر، نبود امکانات کافی برای تجهیز شدن و به‌روزشدن در آموزش مجازی اصلی‌ترین مانعی است

برای اینکه فراگیران به هنرمندان کارکشته و حرفه‌ای تبدیل شوند و حتی کاری می‌کند که بازار کار حرفه‌ای خود را از دست بدهند. این امر، چنانکه خود اقرار می‌کنند، آنها را دچار بی‌انگیزگی، از دست دادن اعتماد به نفس، مشکلات روحی-عاطفی و خانوادگی می‌کند:

«من هر کاری می‌کنم نمی‌تونم بدون این که با استاد ارتباط برقرار کنم هنر را یاد بگیرم. هیچ حسی ندارم. قبلاً این طوری نبود. در کلاس حضوری یادگیری بهتر بود. با خیلی از اساتید صمیمی بودیم. آنها را به عنوان الگو تصور می‌کردیم. من در فضای مجازی اصلاً احساس نمی‌کنم کسی دارد مرا می‌بیند یا بهم توجه می‌کند» (کد، ۸).

آموزش هنر فی‌نفسه با دیگر انواع آموزش‌ها تفاوت دارد، چرا که آفرینش هنری با عواطف، حس زیبایی‌شناختی، قریحه و ذایقه پیوند لاینفک دارد. هم فرایند تولید هنری و هم مصرف آن ناگزیر با این وجوه هستی‌بشری در ارتباط است. به‌علاوه، آموزش هنر امری بی‌ارتباط با تعامل‌های بینافردی و پوشش‌های اجتماعی نیست. به‌بیان‌دیگر، «تخیل هنری و دینامیسم اجتماعی دو سطح موازی درهم‌بافته‌اند» (دو وینیو، ۱۳۸۸: ۷). حتی می‌توان گفت که «واقعیت‌های اجتماعی به‌میانجی تجربه تخیلی هنرمند در اثر هنری انعکاس پیدا می‌کنند» (صفری، ۱۳۸۷: ۱۰۵). از این روست که آموزش هنر اگر در بستر نوعی فضای تعاملی غنی به انجام برسد مفیدتر و راهگشاتر خواهد بود. تجربیات زیسته دانشجویان حاکی از آن است که جهان مجازی و جهان آنلاین فعلاً نتوانسته است بدیل توانمندی برای انتقال این غنا و کیفیت در آموزش هنر باشد که معمولاً در آموزش حضوری انتقال می‌یابد. نه هنرمند می‌تواند اثری بیرون از عرف‌ها، قراردادهای و نظام‌های بازنمایی عصر خویش خلق کند و نه آموزش‌دهنده هنر می‌تواند خارج از رمزگان نمادین حاکم بر تعامل‌های بینافردی موضوعی هنری را آموزش دهد. و مسئله این است که این رمزگان تعاملی در فضای آموزش مجازی یا از هم می‌گسلند یا جای خود را به رمزگان دیگری می‌دهند که کاربران هنوز به قدر کافی با آنها آشنایی ندارند:

«یک مشکل من در کلاس‌های مجازی این است که خودم را گم می‌کنم. نمی‌دانم با کی و چگونه ارتباط برقرار کنم. انگار زبان این تعامل را نمی‌دانم یا این زبان هیچ ربطی به تجربیات زندگی من ندارد» (کد ۶)

دلالیت نمونه‌عبارت فوق به تفاوت ماهوی زبان تعامل‌های مجازی و زبان تعامل‌های فیزیکی برمی‌گردد. آموزش حضوری تداوم همان زیست‌جهانی است که سوژه‌ها هر روز در متن آن می‌زیند و کدها و میانجی‌های کنش ارتباطی را از آن جا به فضای حضوری کلاس درس می‌آورند. اما جهان مجازی آموزش آنلاین از زیست‌جهان انضمامی و هر روزه دانشجویان نوعی گسیختگی نمادین دارد که باعث می‌شود آن‌ها نه فقط از درک و فهم موضوع که از ابراز عواطف، بروز هیجان‌ها و برقراری ارتباط احساسی با دیگری عاجز می‌گرداند. با این حال، تجربیات زیسته برخی دانشجویان دیگر حکایت از آن دارد که برقراری عاطفی در آموزش مجازی تا حد زیادی به استفاده از ابزارهایی مانند ویدئوکنفرانس، پیام‌رسان‌ها، چت گروهی، و حتی ایمیل بستگی دارد. آن‌ها اذعان دارند که در فضای مجازی، اگر آموزش به صورت ویدئویی باشد، امکان مشاهده این علائم وجود دارد، اما اگر ارتباط فقط به صورت متنی باشد، انتقال احساسات دشوارتر می‌شود. همچنین معتقدند که اساتیدی که با بیان جملات همدلانه و حمایت‌گرانه سعی در تشویق دانشجویان، ابراز نگرانی درباره مشکلات آن‌ها یا ارائه بازخوردهای مثبت داشتند در برقراری رابطه عاطفی به مراتب موفقتر بودند. همه این‌ها باعث می‌شود دانشجویان کمتر احساس انزوا و تنهایی داشته باشند. درعین حال، ضعف اینترنت، کیفیت پایین صدا و تصویر، و مشکلات فنی دیگر می‌توانند جریان ارتباط را مختل کنند و باعث کاهش کیفیت تبادل احساسات شوند. اکثر دانشجویان بر این باورند که راه‌حل‌های مثل استفاده از دوربین و ویدئو، ایجاد فضای گفتگوی آزاد برای بیان احساسات و تجربیات، استفاده از ایموجی‌ها، تصاویر و ویدئوهای احساسی در پیام‌ها، تشویق به تعاملات گروهی و فعالیت‌های مشارکتی و ارایه بازخوردهای شخصی و همدلانه به کاربران می‌تواند به تقویت ارتباطات عاطفی میان یاددهندگان و یادگیرندگان کمک کند.

۴-۳- تغییر تعاملات اجتماعی

روایت‌های مصاحبه‌شوندگان از تجربیات زیسته خود در آموزش مجازی دلالیت بر وقوع تغییرات بنیادین هم در نگرش آنها راجع به تعاملات اجتماعی و هم در وضعیت عینی روابط اجتماعی‌شان دارد. بر این اساس، نه فقط الگوی تعامل‌های نمادین آنها بلکه ظریف‌ترین اجزاء این روابط نیز در زیست مجازی دستخوش تغییر می‌شود. در زیست مجازی، به‌طور مثال، نبود فضای مشترک برای بحث‌های گروهی و تبادل نظر به تشدید احساس تنهایی و حس انزوای اجتماعی می‌انجامد. در عین حال، در روایت‌های

برخی دانشجویان نیز می‌شد رگه‌هایی از نگاه مثبت به شکل‌گیری نوع متفاوتی از تعامل به اسم ارتباطات مجازی را تشخیص داد. آنها معتقد بودند که استفاده از ابزارهایی مانند گروه‌های مجازی یا جلسات زنده ویدئویی تجربه‌ای مفید است که امکان ارتباط مستمر در جهان مجازی را فراهم می‌کند. حتی میان دانشجوی و استاد نیز الگوهای نوینی از ارتباط شکل می‌گیرد. به طور مثال، گاهی استاد در کلاس مجازی، دانشجویان پرکارتر و کوشاتر و با انگیزه‌تر را به‌عنوان گرداننده کلاس انتخاب کرده و مدیریت کلاس را به آنها واگذار می‌کند و با این کار فضای کلاس را از حالت یکنواختی و کسلی خارج می‌کند.

«ارتباط ما با استاد و با یکدیگر در آموزش مجازی به کلی با قبل فرق کرده. نمی‌تونم بگم ارتباطی با هم نداریم، فقط می‌تونم بگم که این ارتباط خیلی تفاوت یافته است. الان راه‌های دیگری برای ارتباط پیدا شده، ولی هیچ چیزی جای روابط حضوری را نمی‌گیرد» (کد ۱۱).

متفکرانی مانند ویگوتسکی^۱ بر نقش مؤلفه‌های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی در رشد شناختی تأکید می‌کنند اعتقاد دارند کنش متقابل میان یادگیرنده و محیط اجتماعی‌اش تعیین‌کننده اصلی رشد شناختی اوست. به بیان دیگر، خاستگاه اصلی رانه‌های روانی انسان چیزی به جز اجتماع و بنیان شکل‌گیری مجاری شناختی او چیزی به جز ارتباط نیست. دانش‌ها، اندیشه‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های فرد در تعامل با دیگران تحول می‌یابند. (ویگوتسکی و لوریا، ۱۹۹۳، به نقل از گالیاردی^۲، ۲۰۱۵). بر اساس این نظریه، در آموزش مجازی چون نوع تعامل‌های گروهی و میان‌فردی دانشجویان و اساتید تغییر می‌کند، لذا نوع فهم و تفسیری که از مطالب تدریس شده پیدا می‌کنند به تبع تغییر خواهد کرد. به طور مثال، از جمله ویژگی‌های کارکردی کلاس مجازی آن است که طراحی کلاس متناسب با خواسته‌های مطلوب فراگیران انجام می‌پذیرد و خود همین امر تأثیر بسیاری هم بر شیوه‌های تعامل آنها و هم بر روند یادگیری می‌گذارد. در آموزش مجازی همچنین امکان بازیابی اطلاعات وجود دارد، چیزی که در آموزش حضوری به هیچ‌وجه میسر نیست. امکان بازیابی اطلاعات به یک معنا امکان احیای تعامل‌های قبلی نیز هست (منتظر و دیانی، ۱۳۸۲: ۶).

در پژوهش حاضر، برای دستیابی به عمق تجارب زیسته دانشجویان از دگردیسی تعامل‌های اجتماعی‌شان با پرسش‌هایی از این دست شروع کردیم. تجربه شما از تعامل‌های اجتماعی قبل از آموزش مجازی چگونه بود؟ با شروع آموزش مجازی، چه تغییراتی در نحوه تعامل‌های شما ایجاد شد؟ چه احساساتی نسبت به کاهش یا افزایش تعامل‌های اجتماعی در آموزش مجازی داشتید؟ چه عواملی به افزایش یا کاهش این تعامل‌ها کمک کرده است؟ و چگونه این تغییرات بر زندگی شخصی و تحصیلی شما تأثیر گذاشت؟ همچنین برای رفتن بیشتر به زرفای تجارب آنها پرسش‌ها این‌گونه ادامه یافتند: آیا در آموزش حضوری فرصت‌های بیشتری برای ارتباط داشتید؟ آیا حس تنهایی یا انزوای بیشتری در آموزش مجازی تجربه کردید؟ و چه راهکارهایی برای بهبود تعامل‌های اجتماعی پیشنهاد می‌کنید؟ زمانی که داده‌های خام مصاحبه‌ها به کدهای توصیفی تبدیل شدند نمونه کدهای اولیه‌ای نظیر این‌ها حاصل شدند:

- احساس انزوا
- کاهش ارتباطات غیررسمی با همکلاسی‌ها
- افزایش زمان مطالعه فردی
- احساس نیاز به تعامل چهره‌به‌چهره
- و زمانی که همین کدهای توصیفی به مفاهیم تفسیری تبدیل شدند رمزگان ثانویه‌ای حاصل شد که دلالت‌های نهفته در داده‌ها را بیشتر افشا می‌کرد. پاره‌ای از این مفاهیم تفسیری بدین ترتیب هستند:
- تغییر هویت اجتماعی در فضای مجازی
- حس از دست دادن جامعه تحصیلی
- احساس اضطراب در نتیجه کاهش ارتباطات
- نیاز به بازسازی روابط در محیط آنلاین

^۱ - Vygotsky

^۲ - Gallardi

و سرانجام با تحلیل کدهای ثانویه برخی تم‌های اصلی حاصل شد که بیانگر عمیق‌ترین معانی تجارب زیسته دانشجویان است. این تم‌ها را می‌توان به سیاق زیر صورت‌بندی کرد:

- **انزوای اجتماعی در آموزش مجازی**
 - کاهش تعامل‌های چهره‌به‌چهره
 - احساس قطع ارتباط با جامعه تحصیلی
- **بازتعریف تعاملات اجتماعی در فضای دیجیتال**
 - تغییر الگوهای ارتباطی در فضای آنلاین
 - ایجاد روابط مجازی جدید
- **احساس دوگانگی نسبت به آموزش مجازی**
 - مزایای انعطاف‌پذیری و معایب کاهش تعامل
 - تلاش برای ایجاد تعادل میان آموزش آنلاین و ارتباط اجتماعی

تحلیل داده‌های کیفی نشان می‌دهد که آموزش مجازی باعث ایجاد تغییرات عمده در تعامل‌های اجتماعی دانشجویان شده است. این تغییرات شامل کاهش تعاملات چهره‌به‌چهره، افزایش حس انزوا و اضطراب، و بازتعریف روابط اجتماعی در فضای دیجیتال است. دانشجویان برای سازگاری با این تغییرات، نیاز به پلتفرم‌های تعاملی بهتر و فرصت‌های بیشتری برای ارتباطات اجتماعی دارند. این تحلیل همچنین نشان می‌دهد که تجارب زیسته دانشجویان در بستری از زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و شخصی معنا پیدا می‌کند که در نهایت باید به سه محور اصلی توجه می‌شود:

- **بعد عاطفی:** احساسات دانشجویان نسبت به تغییر تعاملات اجتماعی (احساس تنهایی، اضطراب، سردرگمی).
- **بعد شناختی:** درک و تفسیر دانشجویان از تغییرات ایجادشده در تعاملات اجتماعی.
- **بعد عملی:** واکنش‌ها و رفتارهای دانشجویان برای سازگاری با شرایط جدید آموزش مجازی یکی از مشارکت‌کنندگان گفت:

«وقتی آموزش مجازی شروع شد، حس کردم تنها شدم. قبلاً در دانشگاه با دوستانم صحبت می‌کردم و حتی از بحث‌های کوچک لذت می‌بردم. اما حالا فقط یک صفحه نمایش روبه‌رویم است» (کد ۱۸).

این اظهارنظر نشان‌دهنده حس انزوای اجتماعی است که ناشی از کاهش تعاملات غیررسمی و ارتباطات انسانی در فضای حضوری است. از این رو، می‌توان نتیجه گرفت که آموزش مجازی باعث کاهش سرمایه اجتماعی دانشجویان شده است.

۴-۴- دلالت‌ها و پیامدهای زیست مجازی

می‌توان از مصاحبه‌ها چنین استنتاج کرد که زیست جهان دانشجویان در آموزش حضوری با فضای کلاس‌های فیزیکی، تعاملات چهره‌به‌چهره و تجربیات گروهی شکل می‌گیرد. اما در آموزش مجازی، این زیست جهان به صفحه نمایشگر محدود شده است. بسیاری از دانشجویان احساس می‌کنند زیست جهان آنها در آموزش مجازی به فضایی مجازی و غیرواقعی تغییر یافته است. آنها همچنین بر این باورند که از دست دادن تعاملات غیررسمی و گفت‌وگوهای بین کلاسی باعث ایجاد احساس انزوا شده است. و درست به همین دلیل، فضای مجازی اغلب به افزایش استرس و کاهش احساس تعلق می‌انجامد. لذا می‌توان کدهای اولیه حاصل از تویف داده‌ها در این بخش را به ترتیب تحت عنوان «تغییر فضای تعامل»، «احساس تنهایی» و «کاهش حس تعلق» نامگذاری کرد. آموزش مجازی همچنین به لحاظ بدن‌مندی واجد دلالت‌ها و پیامدهایی است که بسیار درخور توجه‌اند. اگر در آموزش حضوری، بدن‌مندی در تعاملات چهره‌به‌چهره و زبان بدن نمایان می‌شود، در آموزش مجازی، این جنبه از تعاملات اجتماعی حذف یا محدود می‌شود. دانشجویان اذعان دارند که درک پیام‌های غیرکلامی و نشانه‌های زبان بدن دیگران در آموزش مجازی دشوار است. به‌علاوه، عدم حضور فیزیکی در کلاس‌ها به کاهش ارتباطات عاطفی و اجتماعی می‌انجامد و حتی برخی دانشجویان احساس می‌کنند که حضور آنها در کلاس‌های مجازی بی‌تأثیر و خنثی است. بدین ترتیب، در ارتباط با بدن‌مندی در امر یادگیری

را می‌توان در قالب کدهایی اصلی به صورت زیر فهم و تفسیر کرد: «نبود ارتباط چهره‌به‌چهره»، «کاهش درک عاطفی»، «احساس حضور مجازی بی‌اثر».

زیست مجازی همچنین در بُعد زمان‌مندی نیز واجد دلالت‌های است. زمان در آموزش حضوری با نظم خاصی همراه است که به دانشجویان احساس ساختار و هدف می‌دهد. اما در آموزش مجازی، این نظم دچار تغییر می‌شود. دانشجویان روایت می‌کنند که حس زمان در آموزش مجازی مبهم و سیال می‌شود. برخی دانشجویان حتی از خستگی و فرسودگی ناشی از حضور طولانی‌مدت در جلسات آنلاین شکایت دارند. و بالاخره برخی دیگر معتقدند که عدم وجود وقفه‌های طبیعی مانند رفت‌وآمد به دانشگاه باعث از دست رفتن حس زمان و برنامه‌ریزی می‌شود. از این حیث، برخی کدهای اصلی مثل «مبهم شدن حس زمان»، «خستگی ناشی از آموزش آنلاین» و «نبود وقفه‌های طبیعی» قابل استنتاج است. و دست‌آخر این که بُعد مناسبت‌های فضایی در اینجا بسیار اهمیت دارد و تأثیرگذار است. اگر فضا در آموزش حضوری به کلاس‌ها، کتابخانه‌ها و محوطه دانشگاه محدود می‌شود که حس تعلق به مکان را ایجاد می‌کند، در آموزش مجازی، این فضا به خانه یا محیط‌های خصوصی محدود می‌شود و دانشجویان احساس تعلق و هویت فضایی را به کل از دست می‌دهد. بی‌جهت نیست که دانشجویان احساس می‌کنند محیط آموزش مجازی فاقد حس مکان است و آنها را از فضاهای یادگیری اجتماعی محروم می‌کند. همچنین، از دید آنها، محدود شدن به فضای خانه باعث کاهش انگیزه و افزایش حس یکنواختی می‌شود و از همین روست که برخی دانشجویان از نبود فضای مشارکت و تعامل در آموزش مجازی انتقاد می‌کنند. لذا در این بُعد، می‌توان تم‌هایی اصلی مثل «فقدان حس مکان»، «کاهش انگیزه» و «یکنواختی فضا» را از داده‌ها استنتاج کرد.

خلاصه این که تحلیل پدیدارشناسانه تجارب زیسته دانشجویان نشان می‌دهد که آموزش مجازی باعث تغییرات عمیقی در زیست‌جهان، بدن‌مندی، زمان‌مندی و مناسبت‌های فضایی آنها شده است. این تغییرات منجر به احساس انزوا، خستگی، کاهش انگیزه و کاهش احساس تعلق اجتماعی شده‌اند. برای بهبود تجربه دانشجویان در آموزش مجازی، باید راهکارهایی برای بازگرداندن حس مشارکت و تعامل اجتماعی در فضای آنلاین ارائه شود.

۴-۵- مواجهه با فرصت‌ها و دستاوردهای بدیع آموزش مجازی

پدیدارشناسی ون منن بر کشف ماهیت تجربیات زیسته افراد تأکید دارد و هدف آن درک معانی پنهان و ابعاد توصیف‌نشده یک پدیده است. در این تحلیل، تجارب زیسته دانشجویان از آموزش مجازی با تمرکز بر دستاوردهای بدیع و نوظهور مورد بررسی قرار گرفته است. آموزش مجازی در بستر کرونا به دانشجویان تحمیل شد و تجربه‌ای متفاوت از تعاملات حضوری به همراه داشت. این تجربه شامل تغییرات در شیوه یادگیری، تعاملات اجتماعی، و احساس حضور در جامعه علمی بوده است. مصاحبه‌ها و روایت‌های دانشجویان نشان می‌دهد که آن‌ها از چند دستاورد بدیع در آموزش مجازی صحبت کرده‌اند که می‌توان آن‌ها را به‌عنوان تم‌های اصلی شناسایی کرد. نخستین مضمون خودآموزی و افزایش خوداتکالی است. بسیاری از دانشجویان گزارش داده‌اند که آموزش مجازی باعث شده است تا خودانگیزگی و مسئولیت‌پذیری فردی آن‌ها در یادگیری افزایش یابد.

«در کلاس حضوری همیشه منتظر بودم استاد درس بدهد، ولی در آموزش مجازی یاد گرفتم چطور خودم منابع را پیدا کنم و یاد بگیرم (کد ۹)».

اصلی‌ترین معنای نهفته در این اظهارنظر آن است که آموزش مجازی شرایطی را ایجاد کرده که دانشجویان به یادگیرندگان مستقل تبدیل شوند و از میزان اتکالی آن‌ها به عوامل دیگر کاسته شود. دومین مضمون محوری دیگر که می‌توان آن را دستاوردی نوین برای دانشجویان به حساب آورد عبارت است از تغییر در شبکه‌سازی علمی. بر این اساس، دانشجویان از شکل‌گیری روابط علمی گسترده‌تر از طریق فضای مجازی سخن گفته‌اند و امکان شرکت در وبینارهای بین‌المللی و ارتباط با اساتید و دانشجویان دانشگاه‌های مختلف را به‌عنوان یک دستاورد بدیع برشمرده‌اند:

«در دوره حضوری هرگز امکان نداشتیم در سمینارهای دانشگاه‌های خارجی شرکت کنیم، اما حالا به راحتی در جلسات آنلاین شرکت می‌کنم» (کد ۱۹).

این گفته بدان معنا است که آموزش مجازی باعث شده که دانشجویان مرزهای جغرافیایی را کنار بگذارند و به شبکه‌های علمی جهانی دسترسی پیدا کنند. این مضمون پیوند وثیقی با مضمون بعدی دارد که جنبه دیگری از شکوفایی قابلیت‌های دانشجویان

به واسطه حضور و مشارکت در آموزش آنلاین و زیست مجازی را نشان می‌دهد. این سومین مضمون همانا **انعطاف‌پذیری در یادگیری و مدیریت زمان** است. بر این اساس، بسیاری از دانشجویان بیان داشته‌اند که آموزش مجازی **انعطاف زمانی و مکانی** بیشتری برای یادگیری فراهم کرده است. این را می‌توان در نمونه‌عبارت زیر به خوبی تشخیص داد:

«من شاغل هستم و قبل از آموزش مجازی، خیلی سخت بود که هم کار کنم و هم درس بخوانم. اما حالا کلاس‌ها را ضبط می‌کنم و هر زمان که فرصت دارم آن‌ها را می‌بینم» (کد ۱۳).

معنای این سخن آن است که این انعطاف‌پذیری به دانشجویان کمک کرده تا تعادل بهتری بین زندگی شخصی، کاری و تحصیلی برقرار کنند. همین امر به دانشجویان امکان داده است تا از قابلیت دیگری برخوردار شوند که خود مضمون محوری دیگری است که از روایت‌های آنها استنتاج شده است. این مضمون دلالت بر **توسعه مهارت‌های فناورانه** نزد آنها دارد. آموزش مجازی دانشجویان را به استفاده مؤثر از **فناوری‌های نوین** سوق داده است. آن‌ها در این فرایند مهارت‌های دیجیتالی جدیدی کسب کرده‌اند. این مضمون در روایت زیر از یکی از مصاحبه‌شوندگان به وضوح نمایان است:

«تا قبل از آموزش مجازی حتی نمی‌دانستم چطور از نرم‌افزارهای آموزشی استفاده کنم. اما حالا مهارت‌های مختلفی در این زمینه یاد گرفتم».

این بدان معنا است که آموزش مجازی باعث شده دانشجویان سواد دیجیتال خود را افزایش دهند و در استفاده از فناوری‌های آموزشی ماهرتر شوند. همین دستاوردها بوده است که به دنبال خود یک دستاورد بسیار اساسی دیگر که آخرین مضمون محوری این قسمت است را پدید آورده است: **تغییر در معنا و مفهوم ارتباط انسانی**. دانشجویان اشاره کرده‌اند که تعاملات مجازی متفاوت از تعاملات حضوری است و این موضوع باعث شکل‌گیری یک درک جدید از حضور انسانی شده است:

«احساس حضور در کلاس آنلاین متفاوت است، ولی این نوع تعامل هم مزیت‌های خاص خودش را دارد. برای مثال، افراد خجالتی در فضای مجازی راحت‌تر صحبت می‌کنند» (کد ۱۷).

به بیان دیگر، مجازی باعث شده دانشجویان به بازتعریف تعاملات انسانی و درک حضور در فضای مجازی بپردازند. بدین ترتیب، دستاوردهای بدیع آموزش مجازی را می‌توان در قالب سه ماهیت اساسی توصیف کرد: تحول در یادگیری فردی (افزایش خوداتکایی و توسعه مهارت‌های خودآموزی)؛ تغییر در تعاملات اجتماعی (دسترسی به شبکه‌های علمی گسترده‌تر و تغییر در مفهوم حضور)؛ و افزایش انعطاف‌پذیری و توسعه مهارت‌های دیجیتال (تعادل بهتر در زندگی و کسب مهارت‌های فناورانه).

مضمون	معنا و دستاورد بدیع
خودآموزی	رشد خوداتکایی و یادگیری مستقل
انعطاف‌پذیری زمانی	عبور از محدودیت‌های جغرافیایی و گسترش شبکه‌های ارتباطی تعاملات علمی جهانی
مهارت‌های فناورانه	مدیریت بهتر زمان و تعادل میان کار، زندگی و تحصیل
بازتعریف تعاملات	افزایش سواد دیجیتال و استفاده مؤثر از فناوری‌ها
	درک جدیدی از تعامل انسانی در فضای مجازی

از نگاه پدیدارشناختی و منن، آموزش مجازی تجربه‌ای است که باعث تحول در هویت یادگیری، تعاملات اجتماعی، و مهارت‌های دیجیتال دانشجویان شده است. این تجربه نه تنها آن‌ها را به سمت خودانگیزگی سوق داده، بلکه به آن‌ها امکان داده است تا مرزهای فیزیکی و زمانی را کنار بگذارند و وارد شبکه‌های علمی گسترده‌تر شوند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با رویکرد پدیدارشناسی به بررسی تجارب زیسته دانشجویان از آموزش مجازی هنر در دوران پاندمی کرونا پرداخته و نشان می‌دهد که این تجربه، طیف وسیعی از احساسات، چالش‌ها و فرصت‌ها را برای دانشجویان به همراه داشته است. آموزش مجازی هنر به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند گرافیک، با چالش‌های خاص عملی، فنی، عاطفی و اجتماعی مواجه بوده است که به‌صورت برجسته‌ای در مصاحبه‌های انجام‌شده نمایان شده است. یکی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش، چالش‌های عملی و

فنی است که دانشجویان در فرآیند یادگیری مجازی تجربه کرده‌اند. عدم دسترسی به امکانات لازم مانند کارگاه‌ها، استودیوها و ابزارهای هنری، به همراه مشکلات فنی نظیر سرعت پایین اینترنت و ناتوانی در استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی هنری، از جمله موانع اصلی در این دوره بوده‌اند. این چالش‌ها منجر به احساس ناکامل بودن آموزش و کاهش کیفیت یادگیری در میان دانشجویان شده است. همچنین عدم تسلط برخی اساتید به ابزارهای دیجیتال باعث کاهش اثربخشی تدریس در محیط‌های مجازی شده و به مشکلات آموزشی افزوده است. تجارب زیسته دانشجویان همچنین حاکی از تغییرات عاطفی و هیجانی آن‌ها در آموزش مجازی است. بسیاری از دانشجویان در آغاز این دوره با احساساتی چون سردرگمی، استرس و عدم اطمینان مواجه بودند. کاهش ارتباطات حضوری و تعاملات صمیمانه با اساتید و همکلاسی‌ها باعث شد که برخی از دانشجویان احساس انزوا و بی‌انگیزگی کنند. با این حال، در کنار این چالش‌ها، برخی دانشجویان به فرصت‌هایی مانند تمرکز بیشتر بر پروژه‌های شخصی و مدیریت زمان اشاره کرده‌اند که برای یادگیرندگان خودمختار، سودمند بوده است. این یافته‌ها نشان می‌دهد که آموزش مجازی هنر نیازمند استفاده بهینه از ابزارهای دیجیتال برای تقویت ارتباطات عاطفی و انسانی در فضای آنلاین است. ابزارهایی مانند ویدئوکنفرانس، پیام‌رسان‌ها و چت‌های گروهی می‌توانند در کاهش احساس انزوا و افزایش مشارکت دانشجویان مؤثر باشند.

یکی دیگر از جنبه‌های مهم تجارب زیسته دانشجویان، تغییر در تعاملات اجتماعی آن‌ها در محیط‌های مجازی است. روایت‌های مصاحبه‌شونده‌ها نشان می‌دهد که آموزش مجازی منجر به تغییرات بنیادینی در نحوه برقراری ارتباطات اجتماعی شده است. نبود فضای مشترک برای بحث‌های گروهی و تبادل نظر به احساس تنهایی و انزوا اجتماعی دامن زده است. با این حال، برخی دانشجویان نیز از شکل‌گیری الگوهای نوینی از ارتباطات مجازی سخن گفته‌اند که امکان ارتباط مستمر و مدیریت‌شده در فضای آنلاین را فراهم کرده است. این تغییرات، هم بر روابط دانشجویان با یکدیگر و هم بر رابطه آن‌ها با اساتید تأثیرگذار بوده است. به‌عنوان مثال، سپردن مدیریت برخی بخش‌های کلاس به دانشجویان فعال تر باعث افزایش انگیزه و مشارکت آن‌ها شده است. تحلیل تجارب زیسته دانشجویان نشان می‌دهد که آموزش مجازی هنر با چالش‌های متعددی همراه بوده که برخی از آن‌ها به ماهیت آموزش هنر و نیاز به تعاملات حضوری و نقدهای مستقیم مربوط می‌شود. آموزش هنر، برخلاف بسیاری از رشته‌های دیگر، ارتباط نزدیکی با عواطف، تخیل و حس زیبایی‌شناسی دارد و نیازمند فضای تعاملی غنی است. دانشجویان بیان کرده‌اند که آموزش حضوری به دلیل داشتن ارتباطات چهره‌به‌چهره و امکان مشاهده مستقیم آثار هنری، تجربه‌ای عمیق‌تر و معنادارتر بوده است. این در حالی است که آموزش مجازی به دلیل محدودیت‌های فنی و نبود امکانات کافی، هنوز نتوانسته است جایگزین کاملی برای این نوع آموزش شود. به‌طور کلی، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آموزش مجازی هنر در دوران پاندمی کرونا نیازمند بازنگری در شیوه‌های تدریس و استفاده از فناوری‌های دیجیتال است. برای بهبود کیفیت آموزش و کاهش مشکلات عاطفی و اجتماعی دانشجویان، پیشنهاد می‌شود که از روش‌های تعاملی‌تر و ابزارهای دیجیتال مناسب برای تقویت ارتباطات انسانی استفاده شود. همچنین، توانمندسازی اساتید و دانشجویان در استفاده از فناوری‌های آموزشی، به همراه فراهم‌سازی امکانات فنی و زیرساخت‌های مناسب، می‌تواند به بهبود فرآیند آموزش مجازی و کاهش چالش‌های آن کمک کند. این اقدامات می‌تواند به دانشجویان هنر کمک کند تا با انگیزه و اعتمادبه‌نفس بیشتری در مسیر یادگیری و خلق آثار هنری گام بردارند و تجربیات زیسته خود را به‌صورت معنادارتر در این فرآیند منعکس کنند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

مقاله محصول مشارکت مشترک نویسندگان است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- اسدی، مهسا؛ زارع خفری، سعید (۱۴۰۰). بررسی نقش فضای مجازی بر آموزش و تربیت انسان تمدنی (کرونا و پسا کرونا). همایش علمی- پژوهشی فتح الفتوح (۱)، با موضوع تعلیم و تربیت تمدنی. دانشگاه شیراز.
- استراوس، آنسلم؛ کریبن، جولیت (۱۳۹۵). *مبانی پژوهش کیفی*. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی.
- باقرزاده همایی، م. (۱۳۹۹). تاثیر عملکرد آموزش در فضای مجازی در تعاملات یاددهی و یادگیری. *پژوهشنامه اورمزد*، ۱ (۵۱)، ۱۲۶-۱۳۵.
- پاک سرشت، صدیقه؛ خلیلی ثابت، مسعود؛ واحدی، محمد علی؛ منفرد، آرزو (۱۳۹۵). مقایسه دانش و نگرش دانشجویان آموزش مجازی با دانشجویان غیرمجازی در مورد آموزش الکترونیکی. *مجله پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۸ (۴)، ۵۹-۶۶.
- جهانگیری، مسعود؛ اسمعیل زاده، علیرضا؛ شاکری خویی، احسان (۱۴۰۲). تحلیل زمینه‌های فرهنگی امکان تحقق جامعه مدنی در ایران مورد مطالعه؛ فضای مجازی. *فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۵ (۱)، ۲۹-۴۴.
- خوارزمی، شهین دخت (۱۳۹۰). *شئون انسانی در فضای مجازی، ملاحظات اخلاقی، حقوقی و اجتماعی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دالگرن، پیتر (۱۴۰۰). *تلویزیون و گستره عمومی*. ترجمه مهدی شفقتی، تهران: انتشارات سروش.
- دو وینیو، ژان (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی هنر*. ترجمه مهدی سبحانی، تهران: نشر مرکز.
- رستمی، شیدا (۱۳۹۷). قابلیت‌های بستر فضای مجازی بر تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش. *نهمین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران*، زاهدان، دانشگاه سیتان و بلوچستان.
- شاهبیگی، فرزانه؛ نظری، سمانه (۱۳۹۰). آموزش مجازی: مزایا و محدودیت‌ها. *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد*، ۶ (۱)، ۴۷-۵۴.
- شاه قاسمی، احسان (۱۳۸۵). مروری بر زمینه‌های تاثیر فضای مجازی بر نظریه‌های ارتباطات. *مجله جهانی رسانه*، ۱ (۲)، ۱-۲۲.
- شفیعی، فروزنده؛ دهقان چناری، مجید (۱۳۹۸). بررسی نقض مالکیت فکری در فضای مجازی. *فصلنامه قانون یار*، ۳ (۱۰)، ۹۵-۱۳۴.
- صدقی بوکانی، ناصر؛ مهاجران، بهناز؛ باقری مجد، روح‌الله (۱۳۹۴). چالش‌های آموزشی مجازی در نظام آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی. *نشریه پژوهشنامه تربیتی*، ۴۲، ۳۵-۵۰.
- صفری، فاطمه (۱۳۸۷). تحلیل نشانه‌شناختی نهادهای اجتماعی در سینمای رسول صدرعاملی. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۹ (۱)، ۱-۱۰۲.
- عزیزی فر، محمدجواد؛ محمدیان، ایوب؛ صفری، احرام (۱۳۹۴). ارائه مدل آموزش الکترونیکی مبتنی بر دیدگاه راهبردی و معماری. *دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و مهندسی صنایع*، تهران.
- کاظمی، سمیه؛ رهبرنیا، زهرا؛ ایزدی جیران، اصغر؛ شریفزاده، رحمان (۱۴۰۲). تکنولوژی و تحول جایگاه اجتماعی شیء هنری-آیینی (مورد مطالعه: علامت در شهر اصفهان). *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۵ (۱)، ۱۴۶-۱۲۷.
- کریم‌نژاد لالمی، زهرا؛ کریم‌نژاد لالمی، فاطمه (۱۴۰۰). روش‌های تدریس کارآمد در آموزش مجازی. *مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، ۴ (۴۲)، ۴۶-۶۵.
- کریمیان، فاطمه؛ رحمت زهی، خدا نظر (۱۳۹۷). بررسی تاثیر فضای مجازی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، یازدهمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران.
- کیا، علی اصغر (۱۳۸۸). *نگاهی به آموزش مجازی (الکترونیک)*. کتاب ماه علوم اجتماعی، ۲۴ (۲۴)، ۸۲-۸۹.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- محمدزاده، صفیه (۱۴۰۲). *طراحی گرافیک چیست*. رشدانا، پلتفرم توانمندسازی منابع انسانی.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۱). *بسترها، پیامدها و سازگاری زنان مطلقه شهر تهران (یک مطالعه پدیدارشناسانه)*. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۴ (۱)، ۱۳۵-۱۷۲.
- منتظر، غلامعلی؛ دیانی، محمدحسین (۱۳۸۲). دانشگاه مجازی. *مجله کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی*، ۲۱ (۴-۷).
- خانیک، هادی؛ بابائی، محمود (۱۳۹۰). فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی. *فصلنامه جامعه اطلاعاتی*، ۱ (۱)، ۷۱-۹۶.
- هدایتی، فریفته (۱۳۹۹). کرونا و فرصت آموزش مجازی. *مصاحبه پژوهشی*، وبسایت خبرگزاری صدا و سیما سرویس پژوهش، ۶ (۱۲).

References

- Bismala, L., & Manurung, Y. H. (2021). Student Satisfaction in E-Learning along the COVID-19 Pandemic with Importance Performance Analysis. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(3), 753-759.

- Boettcher, J. V. (2007). Ten Core Principles for designing Effective Learning Environments: Insights from Brain Research and Pedagogical Theory. *Innovate Journal of Online Education*, 3(3).
- Dreyfus H. (2001). How Far is Distance Learning Form Education? *Bulletin of Technology Society*, 21, 165-174.
- Ferdinand, P. (2000). The Internet, democracy and democratization. *Democratization*, 7(1), 1-17.
- Gell, A. (1998). *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Holmberg (1995). *Theory and practice of distance education*. New York, NY: Routhledge.
- Jacksi, K. Sulaiman, M. A. & Saeed, R. H. (2021). The Importance of E-Learning in the Teaching Processor Secondary Schools/Review Article. *Academic Journal of Nawroz University*, 10(1), 53-62.
- Parks, A. C. (2022). *Creating Through Challenge: The Lived Experience of Community College Arts Students, Before and During the COVID-19 Pandemic*. Kent State University.
- Sabol, F. R. (2022). Art education during the COVID-19 pandemic: The journey across a changing landscape. *Arts Education Policy Review*, 123(3), 127-134.
- Van Manen, M. (2016). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. Routledge.
- Wilson R.C, Gaff J.G, Diensky E.R, Wood L, Bavry J.L. (1975). *College professors and their impact on students*. New York: Wiley and Sons.
- Wonowidjoyo, M. (2024). Teaching Art Online During COVID-19 Using Media as Sites of Memory. *Art Education*, 77(5), 30-39.

